

**ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ «АКМЕОЛОГИЯ» ОҚУ ПӘНІНІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ
ТҰҒЫРЛАРЫ МЕН ҰСТАНЫМДАРЫ**
MODERN AKMEOLOGIJİ «DISCIPLINE» OF THE METHODOLOGICAL PRINCIPLES
AND PLATFORMS

БЕЙСЕМБАЕВА К.Д. (BEYSEMBAYEVA K.D.)
СКАКОВА Р.Ә. (SKAKOVA R.A.)
КАРИМОВА Р.Е. (KARIMOVA R.E.)
МАҚҰЛБЕКОВА А.А. (MAKULBEKOVA A.A.)

Аңдатпа

Білім беру адамды дамытуға бағытталған. Ғылымның дамуында туындайтын қарама-қайшылықтар жаңа ғылымды құру құралдары арқылы шешіледі. Дәл осылай акмеология пайда болды. Білім беру үдерісінің негізгі қатысушылары: басшылардың, оқытушылардың, білімгерлердің қайта құрушы іс-әрекетінің өнімділігін өлшеу тәсілдерін, технологияларын және теорияларды меңгерген, елдегі және дүние жүзіндегі білім берудің дамуы туралы біліммен қаруланған мамандары бар білім, шынайы түрді іргелі білім болып саналады. Білім беруді модернизациялауды білім берудегі негізгі қарама-қайшылықтың - оқу және ғылыми ақпараттың көлемінің артуы мен оны игеруге жұмсалатын уақыттың қысқаруы арасындағы қарама-қайшылықтың артуына әкелетін ғылыми-техникалық прогресс туындатты.

Түйін сөздер: Акмеология, Пән, Акме, Педагогикалық Акмеология, Акмеологиялық Тұғыр.

ABSTRACT

Education aimed at personal development. Contradictions arising from the development of science is solved by means of the creation of a new science. Similarly, there was a Akmeologija. The main participants in the educational process: managers, teachers, students re-forming activity of knowledge, technologies and methods for measuring the performance of theories on the development of education in the country and around the world, experts armed with the knowledge of education, is the real fundamental education. The main contradictions - in education, modernization of education training and an increase in the volume of scientific information and that the increase in the contradiction between the reduction in the time needed for the development of scientific and technological progress has created.

Studying of modern approaches of psychology and pedagogical problems, are considered as the potential of innovative higher education, increase efficiency and effectiveness of professional activity of participants of educational process, on the relation own the strategy of professional formation also consider the reflexive possibilities. The Akmeologic science has long-term history as society. Human culture - creative result of the developed persons.

Development of akmeologichesky knowledge and its educational potential considered from the point of view of the sovrmennykh of approaches of education demands contents changes, the characteristic and orientation of vocational training, process of development of professional knowledge, speaks by means of personal, valuable and motivational spheres of subjects of educational process in a higher educational institution.

Akmeology develops as science about values, their improvement and abilities of highly effective realization of professional activity of the person, also she develops as science about dynamic self-development and self-realization, full activity of the personality. In akmeology education is considered as the self-organizing system subordinating to laws of self-realization of natural potential of the person in culture products, providing spiritual products – primary new education.

Knowledge, competence, skill is "spiritual production", the created in the course of education or mental, physical and akmeologicheskyy new growths in properties of participants of educational process. In communication by development of akmeology as sciences, the next periods and new tasks are defined. First, judgment of achievement of specific acme result in philosophico-historical approach, allocation of acme elements of the past of human activity in the historical periods, their introduction in the future and creation of methodology of profound akmeologicheskyy knowledge. Secondly, development of the concrete directions of akmeology – political science, economy, management, pedagogics and others, then a problem of achievement of the person of the highest results isn't considered relevant, also the problem of achievement of results by the person in spheres of policy, economy, the welfare sphere is a current problem.

The highest stage of development, his peak - "acme" is the many-sided state covering formation of the person as persons and certain periods of his development, characterizing him as experts. As akmeology object, the developing personality in a development stage is. In broad understanding, his subject of studying are the objective and subjektivny factors contributing or interfering the progressive development of the personality that is the conditions promoting the adult in development, the relations, creativity, in the professional activity. Akmeology – new science, but she is considered world outlook science in development and a samosovershestvovaniye, full improvement of the person, and in activity and creativity his contents is considered akmeologicheskyy science. Search of ways of selfrealization of the personality, disclosure of his potential is always carried out continuously.

Akmeology as science is capable to opposition to negative conditions intesivno to the changing social conditions of modern society, she has arisen as the requirement necessary for competent experts, highly qualified specialists. Also, akmeology can have negative effect on increase in concepts about improvement opportunities of formation of the person as professional and personality.

For the decision modern social, personnel, professional, educational and other problems, akmeology has proved the practical importance, has been defined as independent science. Scientific interest in akmeology will never disappear. Sources of akmeology originate from pedagogics and psychology and as the new science a problem of improvement of quality of education is actively studied. The Mezhdistsilinary characteristic of akmeology allows search of new opportunities, also creation of model the akmeologicheskikh of schools and to search of new opportunities of his approbation.

Keywords: Akmeologija. Acme, Discipline, Teaching, Acmeology, Foothold.

Психологиялық-акмеологиялық мәселелерге қатысты қазіргі заманғы көзқарастарды зерттеу, инновациялық жоғары кәсіби білім берудің әлеуеті ретінде қарастырылады, білім беру үдерісіне қатысушылардың кәсіби іс-әрекетінің тиімділігін және өнімділігін

арттырады, сонымен бірге кәсіби қалыптасудың өзіндік стратегияларына қатынасы бойынша рефлексияның мүмкіндіктерін қарастырады. Акмеология ғылымы пәнінің қоғам сияқты ұзақ тарихы бар. Адамзат мәдениеті – кемелденген адамдардың шығармашылық нәтижесі.

Білім берудегі қазіргі үрдістер тұрғысынан қарастырылатын акмеологиялық білімнің дамуы және оның білім беруші әлеуеті, кәсіби даярлықтың мазмұнын, сипатын және бағыттылығын өзгертуді талап етеді, онда кәсіби білімді меңгеру үдерісі жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісінің субъектілерінің тұлғалық, құндылықты-мағыналық сферасы арқылы басқаша түсіндіріледі.

Акмеология адамның құндылығы, оны жетілдіру мен өзінің кәсіби іс-әрекетін жоғары тиімділікпен жүзеге асыру қабілеті туралы ғылым ретінде дамиды, сонымен бірге, тұлғаның динамкалық тұрғыда өзін-өзі дамыта және өзін-өзі жүзеге асыра отырып, толыққанды өмір сүру туралы ғылым ретінде дамиды. Дәл осы акмеологияда білім беру, алғаш рет бастапқы жаңа құрылымдарды – адамдағы рухани өнімдерді қамтамасыз ететін, мәдениет өніміндегі адамның табиғи әлеуетін өзіндік жүзеге асыру заңдарына бағынатын, өзін-өзі ұйымдастырушы жүйе ретінде қарастырылады.

Білімдер, құзыреттілік, шеберлік – бұл білім берумен құрылатын «рухани өнімдер» немесе білім беру үдерісіне қатысушы тұлғалардың қасиетіндегі психикалық, физикалық және акмеологиялық жаңа құрылымдар. Акмеология ғылымы пәнінің қоғам сияқты ұзақ тарихы бар. Адамзат мәдениеті – кемелденген адамдардың шығармашылығының нәтижесі. Ежелгі дүниенің тарихының дамуындағы акме-кезендер дамудың бір дәуірінен екінші дәуіріне дейінгі терең білім мен нақты тәжірибені беру жүйесі ретінде, дамудың терең мәнін түсінуге көмек береді. Әсіресе, адамның дамуы темір дәуірінде аса жоғары акме-нәтижеге жетті.

Акмеологияның бастау көздері Ежелгі Грекияға байланысты, бұл кезеңде адам ақыл-ой және дене дамуының шыңдарының үйлесімі ретінде кемелдену идеалына ұмтылған болатын. Адамзат қоғамының дамуының әртүрлі тарихи кезеңдерінде идеалдар алуан түрлі болды, алайда олар әрдайым интегративті құрылымдар, табиғаты бойынша гетерогенді үдерістердің шыңдарының үйлесімі нәтижесі ретінде қарастырылды. Ежелгі Үндістанның данагөйлері адамның жер бетіндегі өмірінің жақсаруын оның тұлғасын жетілдірумен байланыстырды; Конфуций және Лао Цзы азаматтық және әскери жетілдірудің біріктіруін негіздеді; Демокрит, Сократ, Эпикур өзін-өзі дамытуды адамзат өмірінің мақсаты деп санады; Марк Аврелий, Плутарх, Сенека адамгершілік жетілдірудің өзіндік сана мен аскетизм түрінде көрініс беретінін атап көрсетті; Фома Аквинский, Д.Бруно, Г.Лейбниц, Б.Спиноза жетілдірудің мүмкіндігін рухани дамытуға деген сенімділікпен байланыстырды; еркіндік, жалпыадамзаттық құндылықтар, адамгершілік мәселелерін Г.Гегель, И.Кант, И.Фихте, Ф.Шеллинг зерттеді.

Кемелденудің жоғары сатысы, оның шыңы – «акме» – бұл адамның азамат ретінде қаншалықты дәрежеде қалыптасқанын, өз ісінің маманы, тұлға ретінде қалыптасқанын сипаттайтын, оның дамуының белгілі кезеңін қамтитын көпшамалы күйі.

Акмеологияның нысаны ретінде, кемелдену сатысындағы дамушы тұлға алынады. Кең мағынасында оның пәні ретінде – кемелденген тұлғаның прогрессивті дамуына ықпал ететін немесе кедергі келтіретін объективті және субъективті факторлар алынады, яғни

ересек адамның дамуда, қатынастарда, шығармашылықта, өзінің кәсіби іс-әрекетінде ең жоғары деңгейге жете алатын жағдайлар алынады.

Акмеологияның ғылым ретіндегі дамуының сатыларында акмеологияның екі базалық атрибуты байқала бастады. Біріншісі – акмеологияның тарихпен және тарихи-философиялық тұғырмен байланысы, ол ересек адамның дамуын талдауда және оның адам мен адамзат дамуындағы жоғары мәдени жетістіктер формасында заттық іс-әрекеттің нақты нәтижелеріне жетуді талдауда, тарихи өркениеттердегі еңбек іс-әрекетін талдауда көрінеді. Екіншісі – белгілі нәтижелерге жетуде және ересек адамның даму сатылары ретінде өткен мен болашақты қарастыруда, өнімді іс-әрекет үдерісінде адамның психологияның әмбебап заңдарын зерттеуінің басталуы.

Акмеологияның ғылым ретінде дамуына байланысты, дамудың келесі сатысы анықталады және жаңа міндеттер туындайды. Біріншіден, тарихи-философиялық тұғырдан нақты акме-нәтижеге жетуді мағыналау, тарихи сатыларда адамның іс-әрекетіндегі өткеннің акме-элементтерін айқындау, оларды болашаққа ендіру және тереңдетілген акмеологиялық білімнің әдіснамасын құру. Екіншіден, акмеологияның нақты бағыттарын дамыту – саясаттану, экономикалық, басқарушы, педагогикалық және басқалар, онда тек жеке адамның аса жоғары нәтижеге жету мәселесі өзекті болмайды, сонымен бірге оның алуан түрлі жүйелерде - саясат, экономикалық, әлеуметтік-мәдени салаларда аса жоғары нәтижеге жетуі өзекті болып саналады.

Соның салдарынан акмеологияның ғылым ретіндегі пәндік өрісі кеңейеді, «адам-адам», «адам-қоғам» және «адам-табиғат» жүйелеріндегі категориялық-ұғымдық аппаратты нақтылаудың қажеттілігі пайда болды. Сонымен бірге, ғылыми білімнің қол жеткізілген деңгейіне байланысты, акмеология мәселелерін тарихи-философиялық даму тұрғысында қарастыру қажет.

Акмеология – жаңа ғылым, алайда адамның дамуы мен өзін-өзі жетілдіруіне, оның өмірде өзін-өзі жетілдіруінің толыққандылығына қатысты дүниетанымдық ғылымдар болып саналады, ал іс-әрекет пен шығармашылықта мазмұны акмеологиялық болып саналады. Тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру жолдарын іздеу, оның әлеуетін ашу жолдарын іздеу әрдайым жүзеге асырылды. Толыққанды шамада бұл Қазақстандағы ғылыми ой-пікірлерге қатысты болады.

Акмеология идеясының тарихи дамуының спецификасын Н.В.Кузьмина атап көрсетті, ол адамның өзін-өзі жетілдіруі, рефлексия және даналығы туралы онша танымал емес, гуманистік философиялық және антропологиялық идеяларды ашты (В.С.Соловьев, Н.О.Лосский, А.Ф.Лосев, П.А.Флоренский). Акмеология саласында 1990-жылдардағы зерттеулердің жандануы, жаңа ғылыми бағыттардың пайда болуына әкелді: жалпы және басқарушы акмеология (О.С.Анисимов, А.А.Деркач, В.П.Ситников және т.б.), олар адамның іс-әрекетіндегі шыңға жету жетістіктерінің жалпы заңдылықтарын және олардың басқару қызметі мен мәнсапқа енуін зерттейді, педагогикалық акмеология (Н.В.Кузьмина, А.А.Реан, Ю.А.Гагин, Н.Ф.Вишнякова және т.б.), ол ересек адамның кәсіби іс-әрекетіндегі шыңның (акме) көріністері ретінде кәсібиліктің және креативтіліктің объективті және субъективті факторларын және осы факторлар қалыптасатын өнімді педагогикалық жүйелерді модельдеудің шарттарын айқындайды.

Педагогикалық акмеология білім беру акмеологиясы болып қайта құрылды, оның міндеті ретінде білім беру үдерісінің субъектілерін іс-әрекеттің алуан түрлі сферасында

адамның шығармашылық әлеуетін жетістікпен жүзеге асырудың теориясы мен технологиясымен қаруландыру алынады.

Акмеология білім беру жүйесі жағдайында ересек адамның және өскелең ұрпақтың біртұтас дамуындағы жоғары жетістіктерге бағдарлайтын теориялық-әдіснамалық тұғыр ретінде болады. Акмеологиялық тұғыр қамтиды:

- 1) білім беру ортасында өскелең ұрпақты және ересек адамды индивид, тұлға, даралық және өмір сүру субъектісі ретінде біртұтас зерттеу;
- 2) жетістік мотивациясы үшін педагогикалық шарттарды құру, білім беру үдерісінің субъектілерінің жетістіктеріне деген қажеттілікті өзектілеу, олардың жоғары нәтижелерге, шығармашылыққа деген ұмтылысы;
- 3) шығармашылық қайта құрушы іс-әрекетті вариативті білім беру кеңістігі ретінде ұйымдастыру, әрбір даралықтың интеллектуалды және шығармашылық әлеуетін ұйымдастыру;
- 4) синергетикалық білім беру жүйесінде педагог пен оқушының өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдіруінің интеграциялық критерийлері тұрғысында білім беру сапасын бағалау: шығармашылық даралық адамның біртұтас дамуының жоғары деңгейі ретінде; денсаулық адамның өмірлік күш-қуатының интеграциялық критерийі ретінде; шығармашылық адамның белсенділігі мен дербестігінің жоғары деңгейі ретінде; кемелдену өскелең жас ұрпақтың ересектенуінің әрбір жас кезеңінде дамудың, білім беру мен тәрбиенің бірлігінің интеграциялық критерийі ретінде; кәсібилік адамның кәсіби іс-әрекеттегі мәнді күш-қуатын практикалық тұрғыда жүзеге асырудың жоғары деңгейі, руханилық ретінде.

Білім беру акмеологиясы білім берудегі акмеологиялық тұғырда жобалаушы-бағдарлаушы, қайта құрушы іс-әрекет ретінде және адамның әлеуметтік-мәдени болмысын өзіндік ұйымдастыру саласында, білім берудің акмеологиялық тұжырымдамасын жүзеге асыратын білім беру жүйесінің өнімді модельдерін құрады.

Білім беру акмеологиясы (Н.В.Кузьмина, А.А.Деркач, А.А.Реан, В.Н.Максимова, Е.И.Степанова, Ю.А.Гагин және т.б.) – бұл адамның дамуы, білім беру жүйесінің алуан түрлі типінде және түрлерінде адам дамуында және іс-әрекетіндегі шындыққа жету туралы білімді, білім беру ортасында интеграциялайтын философиялық және психологиялық-педагогикалық ғылым.

Қазіргі заманғы акмеология қалыптасу сатысында келеді. Акмеология – жаратылыстану, қоғамдық және гуманитарлық пәндердің түйісуінде пайда болған және адамның кемелдену сатысында дамуының заңдылықтары мен механизмдерін зерттейтін, әсіресе осы дамудың аса жоғары деңгейіне жетуін зерттейтін ғылым.

Қазіргі заманғы білімнің үш негізгі әдіснамалық бағдары бар: жаратылыстану-ғылыми, гуманитарлы және технологиялық. Акмеологияның негізгі сипаттамаларын қарастырамыз.

1. Жаратылыстану-ғылыми бағдар дербес сала ретінде бөлініп шығуға ұмтылыста көрінеді. Әдіснамалық тұрғыда ол көп жағдайда классикалық жаратылыстану білімінде қалыптасқан пәндік стандарттарға сүйенеді (эксперименттік деректерді сипаттау, заңдылықтар мен механизмдерді зерттеу, олардың математикалық тұрғыда сенімділігін қамтамасыз ету түрінде). Бірқатар акмеологиялық феномендерді талдауда (дарындылықтың табиғатын, генетикалық және физиологиялық ерекшеліктерді, кәсіби

шеберліктің қалыптасуының психофизиологиялық алғышарттарын және т.б.) жас ерекшелік психологиясынан, психогенетикадан, еңбек психофизиологиясынан және т.б. салалардан жаратылыстану-ғылыми білімдерге деген апелляция жүзеге асады.

2. *Гуманитарлы бағдар* адам туралы ғылымдармен генетикалық өзара әрекетке негізделетін онтологиялық байланыста және дербес пән ретінде олардан пәндік тұрғыда ажырауда көрінеді. Акмеология пайда болғанға дейін ересектердің кәсібилігі, шығармашылығы, оларға білім беру зерттелді, алайда шеберлікті, оның «акме» атты шындағы формаларын зерттеудің спецификасы акмеологиялық технологияларды құрастыруға және спецификалық проблематиканың туындауына әкелді.

3. *Технологиялық бағдар* техникалық ғылымдармен өзара әрекеттестікте (кибернетика, жүйелі техника, ақпарат теориясы және т.б.) және практикалық бағдарланған білімнің нақты стандарттарын қолдануда көрініс береді. Ескеретін бір жайт, акмеология техникалық пәндермен жанама түрде байланысты, мысалы, адамзат факторын техникада оңтайландыруды қамтамасыз ететін эргономика арқылы байланыстыруға болады. Сонымен бірге, гуманитарлы білімді технологияландыруда психотехника және ойын техникасы, инноватика және рефлексия И.Семенов бойынша және техникалық ғылымдарды гуманитарландыруда (бионика, соционика, эвристика, синергетика және т.б. пайда болуы) көрініс беретін қазіргі заманғы праксеологияның акмеологияға әсерін ескеру қажет.

Акмеологияның дамуында төрт негізгі саты анықталады:

- латентті – адамтанудың акмеологиялық сферасын ғылыми тануда тарихи, мәдениеттанушы, әлеуметтік, философиялық, ғылыми, педагогикалық, практикалық алғышарттарды бірте-бірте құрастыру;
- номинациялық – осындай тектегі білімде әлеуметтік қажеттілікті саналы ұғыну; - инкубациялық – акмеологиялық проблематиканы зерттеудің қажеттілігі туралы тұжырымдамалы идеяның туындауы және акмеологияның ерекше пән ретінде кеңейту бағдарламасын ұсыну;
- институционалды – әлеуметтік құрылымдарды құру: жоғары оқу орындарында және акмеологиялық ғылымдардың Халықаралық академиясында акмеологиялық кафедралар мен факультеттерді, зертханаларды құру.

Акмеология – бұл адамның шындағы жетістіктері туралы ғылым. Акмеология келесі сұрақтарға жауап беруге тырысады: адамның өзін қалай белсендіруге болады? Өмірде жетістікке қалай жетуге болады? Акмеге – өз мүмкіндіктерінің шыңына қалай жетуге болады? Өмірдің мәні неде? Адамның басты қызметі қандай? Жеке шындық қайда және өз жолын қалай табуға болады?

Әрине, бұл ғылым адамның кемелдену кезеңіндегі жетістіктерін зерттеп қоймайды, сонымен бірге сол жетістіктерге жетелейтін факторларды зерттейді. Ол адамның рухани, интеллектуалды және дене мүмкіндіктерін барынша дамытуды қандай жағдайда жүзеге асыра алатынын анықтайды. Оны зерттеу адам өмірінің мәнін түсінуге көмек береді. Акмеология адамның психофизикалық даму және жас кезеңіндегі динамикасын зерттейді.

Адамның бірінші өмірлік сатысы – балалық шақ. Бұл кезеңде сәби қоршаған әлемді таниды, алғашқы әлеуметтік тәжірибені игереді. Жасөспірімдік кезең. Бұл кезеңде тұлғаның қалыптасуы жүреді. Жасөспірімдік кезеңде рефлексиялау – өзін-өзі тану

қабілеті пайда болады. Жасөспірімдер үйрену және дербестік қабілеттері сияқты маңызды сапаларды меңгереді. Жастық шақ. Рухани және дене күштерінің өркендеу уақыты. Өз жолын, өз тағдырын іздеу кезеңі. Кәсіби біліктер, дағдылар меңгеріледі, шығармашылық әлеуеті ашылады. Ересектік өмір. Бұл адамның еңбек ететін, шығармашылықпен шұғылданатын, ойланатын өнімді уақыты. Бұл маңызды жетістіктер, аса маңызды жаңалықтар мен тапқырлық уақыты. Кәрілік кезеңі. Бұл уақытта күш-қуат азаяды, мүмкіндіктер сарқылады. Алайда, өткен өмір туралы естеліктер уақыты ғана емес, сонымен бірге өткенді қайта мағыналауға, өткен өмірді қайта бағалауға мүмкіндік берілетін уақыт.

Адамның ересектенуі – адамның даралану және әлеуметтену сияқты екі қарама-қарсы механизмдерінің, онтогенез бен социогенездің өзара әрекеттестігінің күрделі үдерісі (Д.И. Фельдштейн). Ересектерге білім беруді адамды дараландыру мен әлеуметтендіру үдерістерімен бірлікте, оны біртұтас және өзіндік дамыту үдерісі ретінде қарастыру қажет, ал ересек білім алушыны – әлеуметтік-адамзаттық іс-әрекет субъектісі және білім берудің әлеуметтік-дамытушы функциясын таратушы ретінде қарастыру қажет.

Кемелдену сатысы – онтогенездің шыңдарына жеткен қатып қалған форма емес, ол вариативті жас шеңберлері, акме жетістіктерінің көрсеткіші, айқын дара сипаты бар онтогенетикалық даму сатысы. Білім беру қарым-қатынас пен танымның факторларын «қамтитын», адамның жаңа шыңдарға, шығармашылыққа, ойлаудың стереотиптерін жеңуге, жаңа әлеуметтік байланыстар мен қатынастарға, ішкі резевтерді жұмылдыруға деген қозғалысты қамтитын қажетті шарт ретінде болады.

Әдіснамалық тұрғыда акмеология іргелі-қолданбалы сипаттағы кешенді ғылым болып табылады. Іргелілік басқа ғылымдарда зерттелмейтін болмыс сферасындағы заңдылықтарды танумен анықталады. Акмеологияның танымдық сипаты практикалық-бағдарланған акмеологиялық технологияларда көрініс табады.

Акмеологиялық тұрғыда келесі аспектілер айқындалады: жас ерекшелік, білімділік, кәсіби шеберлік. Акмеологиялық креативті, экзистенциалды және мәдениеттанушылық мүмкіндіктер зерттеледі. Мұнда жүйе құраушы фактор ретінде шеберліктің рефлексивтілігі алынады. Акмеология — зерттеулер кешенді сипатта болатын интегративті пән. Осындай зерттеулердің нәтижесінде ашылатын деректер мен заңдылықтар жүйелі тұғырда түсіндіріледі. Басқару теориясымен, педагогика және психологиямен өзара әрекеттестікте акмеология кадрларды кәсіби даярлау сферасына біршама өзгерістер енгізеді. Кадрларды даярлаудағы акмеологиялық тұғырда мамандардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және олардың біліктілігін жетілдіру проблематикасы басым орын алады. Мәселелер келесі бағыттарда шешіледі:

- жас ерекшелік — педагогика тұрғысында (балалар мен жастарды зерттейтін), ересектер андрологиясы тұрғысында (студенттер мен мамандарды зерттейді), геронтология тұрғысында (еңбек ардагерлерін зерттейді) нысандар мен қабілеттерді диагностикалау;
- білім беру — жалпы, кәсіби және үздіксіз білім беру жүйесінде білім және біліктерді диагностикалау және дамыту;
- кәсіби — еңбектің белгілі бір түріне кәсіби жарамдылықты, психологиялық дайындықты анықтау және оның нәтижелері үшін жауапкершілікті анықтау арқылы, еңбек іс-әрекетін жүзеге асырудың мүмкіндіктері мен нәтижелерін анықтау;

- креативті — жүзеге асыруда жұмсалатын күш-қуатты анықтау (кәсібиліктің деңгейін, шеберліктің рефлексивті-инновациялық әлеуетін айқындау және шығармашылық үдерісінде алынған инновациялардың әлеуметтік мәнін бағалау).

Мұғалімнің кәсіби дамуының спецификасы, оның кәсіби дамуын қарастырады, «адамзаттық даралық» ұғымынан «кәсіби маман» ұғымын бөліп қарастырмауда, өз кезегінде адамның даралығын дамытудың барлық қырларында көрініс табады. Мұны мұғалімнің құзыреттілігін дамытудың мақсаттарын нақтылауда ескеру қажет. Мұғалімнің кәсіби және тұлғалық дамуының бірлігі, кәсіби дамудың мақсаты - мұғалімнің даралығының біртұтас сапасы ретінде алынуында көрініс табады. Мұнда мұғалімнің дамуының оқушылардың дамуымен ұқсастығы байқалады. Алайда, іс-әрекеттің жетекші типін алмастырумен негізделген айырмашылықтар да болады: бір жағдайда жетекші іс-әрекет ретінде кәсіби іс-әрекет алынады, ал келесі жағдайда – оқу іс-әрекеті алынады. Алайда, оқу іс-әрекеті кәсіби іс-әрекетке «ендіріледі», себебі оқусыз мұғалімнің басты жұмыс инструменті ретіндегі құзыреттілігі мен даралығын тиімді дамыту мүмкін болмайды. Мұғалімнің кәсіби және оқу іс-әрекетінің бірлігі мына жағдайда айқындала түседі: оқу іс-әрекеті объективті түрде даралықты дамытуға бағытталуымен кез келген іс-әрекеттен айрықшаланатын болса, онда оның субъективті мақсаты дәл сондай болады деген анықтаманы ұстанған дұрыс.

Акмеология гуманитарлы ғылымдардың басқа салаларындағы зерттеу нәтижелерін кіріктіріп және қайта мағыналап, «өзін-өзі дамыту», «өзін-өзі маңызды ету», «өзін-өзі жетілдіру», «өзін-өзі жүзеге асыру» ұғымдарының «акме» және «мәдениет» ұғымдарымен арақатынаста болатынын көрсетті. Акме бір мезгілде нәтиже және адамның өзін-өзі дамыту үдерісі ретінде оның мәдениетінде көрініс табады. Өз кезегінде мәдениет өзін-өзі дамытудың интегралды көрсеткіші және осы үдерістің тиімділігін қамтамасыз ететін тұлғалық сапа ретінде болады.

Дамушы акмеологиялық тәжірибе көрсеткендей, адамның өзін қайта құрушы іс-әрекетінің тиімділігі, психикалық өзін-өзі реттеу немесе креативтілікке, рефлексивті немесе аутопсихологиялық құзыреттілікке қатысты, жеткілікті зерттелген психологиялық-акмеологиялық феномендерге сүйенбейтін, белгілі тұлғалық сапалар мен құзыреттіліктер кешенінің болуымен немесе болмауымен негізделеді.

Тұлғаның деңгейінде оның өзіндік дамуы әртүрлі деңгейдегі жаңа құрылымдарды қалыптастыру және дамыту есебінен жүзеге асады. Белгілі жаңа құрылымдарды қалыптастыру және оларды тұлғалық сапалар ретінде бекіту, дамудың бір әлеуметтік жағдайының бұзылуына әкеледі, тұлғаның жаңа психологиялық бет-бейнесіне адекватты басқа бет-бейнесінің пайда болуын негіздейді. Сонымен бірге, талдау көрсеткендей, адам дамуының интегралды көрсеткіші ретінде және осы дамудың тиімділігін қамтамасыз ететін тұлғалық сапа ретінде мәдениет алынады.

Адамзат іс-әрекетінің барлық пәндік нәтижелерін сыртқы жағынан қамти отырып, мәдениет өзінің ішкі мазмұны бойынша адамның қоғамдық тіршілік иесі, біртұтас және үйлесімді тұлға, іс-әрекет субъектісі ретінде дамыту үдерісі болып табылады, сонымен бірге оны жетілдіру шамасы, адамға өзін-өзі дамыту үдерісін жеделдетуді қамтамасыз ететін тұлғалық жаңа құрылымдар, осы үдерістегі жаңа жетістіктерді бекіту және әрі қарай өзіндік қайта құруға даярлау үдерісі болып табылады. Өзін-өзі дамытудың акме-және өзін-өзі жүзеге асырудың жетістік факторы ретіндегі тиімділігі, белгілі тұлғалық сапаның - акмеологиялық мәдениеттің қалыптасуымен және дамуымен негізделеді.

Адамның кемелденуінің шыңы (акме) – көпшамалы күй, ол адамның ұзақтығы бойынша өмірінің біршама кезеңін қамтиды және көрсетеді, аталған күй адамның тұлға, азамат, іс-әрекеттің кәсіби саласында маман ретінде қалыптасқанын көрсетеді.

Сонымен бірге, акме ешуақытта статикалық құрылым болып табылмайды, ол біршама вариативтілікпен, өзгермелілікпен айрықшаланады. Қазіргі акмеологияны бірінші кезекте әртүрлі кәсіптегі адамдардың қандай жаста өркендеу кезеңіне өтетіні және осы деңгейді қанша уақыт нығайтатыны қызықтырады. Акмеологияның басты мәселесі – толыққанды кемелдіктің хронологиялық ұзақтығы емес, кез келген өмірлік кезеңді өркендеу кезеңіне айналдыруға қабілетті адамның рухани күйі.

Акмеология қазіргі заманғы қоғамның тұлғалық кемелденген және жедел өзгертін әлеуметтік әлемнің жағымсыз жағдайларына төтеп беруге қабілетті, құзыретті мамандарға, жоғары білікті кәсіпқойларға деген қажеттілік негізінде туындады. Сонымен бірге, акмеология адамның өзін кәсіпқой және тұлға ретінде құруда, жетілдірудің мүмкіндіктері туралы ұғымдарының артуына қуатты, кері әсер етуі мүмкін.

Акмеология қазіргі заманғы әлеуметтік, кадрлық, кәсіби, білім беру, педагогикалық және басқа мәселелерді шешу үшін өзінің маңыздылығын практикалық тұрғыда дәлелдеп, өзіндік, дербес ғылым ретінде айқындалды. Акмеологияға деген ғылыми қызығушылық ешуақытта азаймайды. Бастау көздері педагогика мен психологияда болатын акмеология жаңа ғылым ретінде, білім беру сапасын арттыру мәселесі қазір белсенді түрде зерттеліп келеді. Акмеологияның пәнаралық сипаты жаңа мүмкіндіктерді іздеуге, сонымен бірге акмеологиялық мектептердің моделін құру мен апробациялаудың жаңа мүмкіндіктерін іздеуге мүмкіндік береді.

П а й д а л а н ы л ғ а н ә д е б и е т т е р :

1. Деркач А.А., Кузьмина Н.В. Акмеология – наука о путях достижения вершин профессионализма. М., 1993.
2. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии. – Шуя: Шуйс. Гос. Пед. Ун-т, 1995. –242 с.
3. Коджаспирова Г.М. История образования и педагогической мысли (схемы, таблицы, опорные конспекты). –М., 2003. – 223 с.
4. Краткая философская энциклопедия. –М.: «Прогресс», 1994. – 576 с.